

Говоримо українською правильно

Випуск 2.

Сучасне населення Землі розмовляє шістьма тисячами мов. За даними різних дослідників, щотижня виходить з ужитку одна мова. Деякі вчені вважають, що протягом цього століття 95% мов зйдуть з історичного кону, залишаться тільки 300 мов. Інші припускають, що вже через одне покоління зникне 90% мов.

Майбутнє мови залежить від того, чи сприймають її мовці як цінність, бо інакше її легко зректися, а масове зречення призводить до загибелі мови. То ж необхідно навчатися мовної свідомості.

Пропонуємо нашим читачам вдосконалювати українську мову. Допоможуть це зробити рубрики «Нове в Українському правописі», «Типові помилки у слововживанні», «Наголос – душа слова», «Мовні цікавинки».

«Вчити себе самого – благородна справа»

1. Нове в Українському правописі

- **Правопис суфіксів: іменникові суфікси.**
Фемінітиви

Традиційно назви звань, професій, видів діяльності та зайнятості кваліфікують як іменники чоловічого роду. Ця практика закріплена й на рівні нормативного акта – національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327 «Про затвердження зміни та скасування нормативних документів».

Виразна «дискримінативність» такого підходу виявляється щонайменше в тому, що більшість професій у вказаному нормативному акті маркована чоловічим родом і лише деякі жіночим, наприклад, *медична сестра, нянька*, хоча життєва практика засвідчує, що жінки нині можуть працювати ледь не в усіх сферах трудової зайнятості.

Фемінітиви – це слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду :льотчик – льотчиця, письменник – письменниця, професор – професорка («Вона є викладачем англійської мови», так само як і «Вона є викладачкою англійської мови»).

Часто вважають, що фемінітиви – це данина моді. Це не так. Вони властиві українській мові. В одинадцятитомному словнику української мови є більш ніж *три тисячі* іменників- фемінітивів.

Іменники на означення осіб жіночої статі утворюються від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів *-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-* та ін:

- найуживанішим є суфікс *-к-*, бо він поєднуваний з різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка та ін.*;
- *-иц-(я)* приєднуємо насамперед до основ на *-ник-* (із відповідним чергуванням): *верстальниця, набірниця, порадиця та -ень-*: *учениця*
- *-ин-(я)* приєднуємо до похідних основ на *-ець*: *кравчиня, плавчиня, продавчиня*, на приголосний: *майстриня, історикиня, філологиня; бойкиня, лемкиня*;
- *-ес-* рідковживаний: *патронеса, дяконеса, поетеса*.

2. Типові помилки у слововживанні

Неправильно	-	правильно
Арменія	-	<i>Вірменія</i>
Білорусія	-	<i>Білорусь</i>
Бігучий(біжучий рядок)(бегущая строка)-		<i>рухомий рядок(суфлер)</i>
Венгрія	-	<i>Угорщина</i>
вірна відповідь	-	<i>правильна відповідь</i>
да	-	<i>так, авжеж, аякже</i>
дякую вас	-	<i>дякую вам</i>
давайте подумаємо	-	<i>подумаймо</i>
давай підемо гуляти	-	<i>ходімо гуляти</i>
іспит по біології	-	<i>іспит із біології</i>
з однієї сторони	-	<i>з одного боку</i>
мені все рівно	-	<i>мені байдуже, про мене, дарма, однаково</i>
Молдавія	-	<i>Молдова</i>
Молочка(молочні продукти)	-	<i>набір</i>
наслідувати великому піаністу	-	<i>наслідувати великого піаніста</i>
Польша	-	<i>Польща</i>

прожив біля ста років	-	<i>прожив майже сто років</i>
творог	-	<i>сир</i>
Турція	-	<i>Туреччина</i>
Румунія	-	<i>Румунія</i>
Словакія	-	<i>Словаччина</i>
сміятися над твором	-	<i>сміятися з твору</i>
у місті Одеса	-	<i>у місті Одесі</i>

Неправильне вживання:

- неправильна побудова речень із дієприслівниковим зворотом:

- Ідучи до школи, почався дощ (*неправильно*). Коли я йшов до школи, почався дощ (*правильно*). Закінчивши школу, перед нами постає питання вибору професії (*неправильно*). Коли ми закінчимо школу, перед нами постане питання вибору професії (*правильно*);

- що – який – котрий

Деякі мовознавці переконані, що слово **який** використовують на позначення істот, а слово **що** – на позначення неістот. Ні, це не так (О.Авраменко, «100 експрес-уроків української», частина 2). Наприклад: *Книжка, що лежить на столі, і Книжка, яка лежить на столі. Хлопець, що біжить, і Хлопець, який біжить*. Слова **який і що** треба чергувати, щоб уникнути небажаного повтору: *Я не чую, що розповідає дівчинка, яка стоїть біля дошки*.

Займенник **котрий** у ролі сполучного слова вживається значно рідше, тоді, коли говоримо про час чи виокремлюємо когось або щось: *Я не знаю, котра година. Зверніть увагу на наголос: котрИй а не кОтрий*.

3. Наголос – душа слова

За фонетичною природою наголос в українській мові є динамічним, силовим. Такий наголос властивий усім східнослов'янським мовам. Правда, сила динамічного наголосу більша, ніж у польській, чеській мовах, але значно менша, ніж у російській.

Залежно від місця наголосу у слові розрізняють мови з постійним (стійким, фіксованим) і вільним (нефіксованим) наголосом. Наголос

фіксований переважно на першому складі в англійській, іспанській, румунській, чеській, латинській, угорській мовах; на передостанньому – у польській; на останньому – французькій, вірменській, перській, турецькій мовах.

Українська мова, як білоруська та російська, має вільний наголос, який може стояти на будь-якому складі. У мовах з вільним наголосом слова можуть мати рухомий (змінюється зі зміною граматичної форми того самого слова) або нерухомий (за цих самих умов не змінюється) наголос.

АлфАвіт, адрЕса, Адрес, адресАнт, АтлАс, афорИзм, Аркуш, бЕсіда, бЕшкет, бурштинОвий, бУдемо, бюлетЕнь, бюрокрАтія, вимОга, гЕрбовий, дІалог, дОговір, дОшка, доповідАч, добУток, житлО, загАдка, запитАння, індУстрія, кОлія, кулінарІя, літОпис, кОлія, легкІй, мерЕжа, низинА, Обмін, Оцет, пОсмішка, промІжок, пулОвер, сантимЕтр, серЕдина, судовИй, фенОмен, шофЕр, Яловичина.

Є слова, які мають паралельне наголошування (подвійний наголос).

Змінити варто наголос у слові –

І зміст його міняється у мент:

сурмА – крихкий метал сріблясто-білий,

а сУрма вже – музичний інструмент (Д.Білоус).

Відомість – відОмість, вІсіти – висІти, Орган – оргАн, рЕмінь – ремІнь, прАвило – прАвило, занЯття – заняттЯ, жАлоба – жалОба, хрЕщений – хрещЕний, дорОга – дорогА, вАрений – варЕний, мАсла – маслА, бАтьків – батькІв, нікОго – нікого, присИпав – присипАв, білОк – білОк, гОри – горИ, завждИ - зАвжди

4. Мовні цікавинки

* *Спасибі – дякую*

Вдячність можна висловити словом *спасибі*, яке зафіксоване в українських писемних пам'ятках з XVI століття. Воно походить від сполуки слів «Спаси, Боже». З часом ця сполука стала одним словом – *спасибі*. Слово *дякую* є більш поширеною етикетною формулою.

Підсилити вдячність можна словами дуже або красно: *дуже дякую!* *красно дякую!* В українській мові слово *красний* означає «гарний», «чудовий».

Отже, можна говорити і спасибі, і дякую.

***Спочатку ім'я чи прізвище?**

Спочатку треба писати прізвище, а потім – ініціали. Це пов'язано з тим, що в документах за алфавітом ставлять не імена людей, а їхні прізвища. Так само й з повними іменами: *Іванов Сергій, Філенко Ольга*. Однак, у кінці документів, де ми ставимо підпис спочатку треба записати ініціали, а потім – прізвище: *С.О.Іванов, О.М.Філенко*.

В інших випадках (у живому мовленні, приватному листуванні, на сцені, на роботі) спочатку треба називати ім'я людини, а вже потім – прізвище. Це давня українська традиція, наприклад: Богдан Хмельницький, Олесь Гончар, Ліна Костенко.

***Адрес і адреса**

Адрес і адреса – близькозвучні слова, що мають різні значення.

Адреса – це позначення місця проживання чи перебування кого -небудь. Вона може бути написана на конверті або ж у мережі Інтернет (електронна адреса).

Адрес – це написане привітання, письмове звернення до когось з нагоди якоїсь події, переважно ювілею. Наприклад: *Ми підготували адрес на честь 60-річчя колеги*.

Література

1. Авраменко О. 100 експрес-уроків української. Частина 2: посіб.- К.: КНИГОЛАВ, 2017

2. Терещенко В.М. Навчально-методичний посібник: Методика реалізації Українського правопису в новій редакції у закладах середньої освіти/ В.М.Терещенко, А.О.Панченков. – Харків: Соняшник, 2019

3. Новий український правопис: коментарі, завдання та вправи. 5-11 класи/ упоряд. О.Г.Куцінко. – Х.: Вид. група «Основа», 2019